

Universitätsbibliothek Wuppertal

Iulianu Autokratoros Ta Sōzomena, Kai Tu En Agiois Kyrillu Archiepiskopu Alexandreias Pros Ta Tu En Atheois Iulianu Logoi Deka

Julian

Lipsiae, Anno MDCXCVI.

Fragmentum orationis epistulaeve cuiusdam

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1694](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1694)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ

ΛΟΓΟΥ ΤΙΝΟΣ Η ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ.

FRAGMENTVM

ORATIONIS

EPISTOLÆ CVIVSDAM

IVLIANI IMPERATORIS.

*Haec pertinent
epistolae 21. 49.
56. 62. 63. 63.*

*	*	*	A	*	*	*
*		*		*		*
	*				*	
*		*		*	*	*

* * * * * πλήν εἴ τις τὸν βασιλέα ἐπιδώσκειν ἀταλῆντάς τινας, ἀύλινα μάλα κολάζουσιν· ἐπὶ δὲ τὰς ἐπιπροσίονας τοῖς θεοῖς, ἐστὶ τὸ τῶν πονηρῶν δαμόνων τελαγμένον Φῦλον· ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ παροισρέμενοι τῷ ἀθέῳ, ἀναπέθουλα θάνατον. ὡς ἀναπλησόμενοι πρὸς τὸν ἔρανον, ὅταν ἀπορρήξωσι τὴν ψυχὴν βιάως. εἰσὶ ὅσιν καὶ τὰς ἐξημίας ἀντὶ τῶν πόλεων διώκουσιν· ὅντι ἀνθρώπων φύσιν πολιτικῆς ζωῆς καὶ ἡμέρας, δαίμοσιν ἐκδεδομένοι πονηροῖς· ὑφ' ὧν εἰς ταύτην ἄγονται τὴν μισανθρωπίαν. ἤδη δὲ καὶ δεσμά καὶ κλοῖδες ἐξέῤῥον οἱ πολλοὶ τῶν. Οὕτω πανταχόθεν αὐτὰς ὁ κακὸς συνελαύνει δαίμων, ὃν δεδώκασιν ἐκόντες ἐαυτῶν ἀποσάντες τῶν αἰδίων καὶ σωτήρων θεῶν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῶν ἀπόχρη τοσαῦτα εἰπεῖν. ὅθεν ἐξέβην, εἰς τὰς ἐπανήξω.

Δικαιοπραγίας ἐν τῆς μὲν κατὰ τὰς πολιτικῆς νόμους, εὐδὴλον ὅτι μελήσει τοῖς ἐπιτρόποις τῶν πόλεων. πρέποι δ' ἂν καὶ ὑμῖν εἰς παραίνεσιν, τὸ μὴ παραβαίνειν ἱερὰς ὄντας τῶν

* Verum si quos in Principem tumultuantes viderint, statim puniunt; iis vero, qui ad Deos accedere nolunt, puniendis malorum dæmonum natio præficitur: quorum intemperis atheorum plerique perciti, mortem appetendam esse persuadent sibi, tanquam in cœlum evoluturi, ubi per vim animam ex iis vinculis extorserint. Alii solitudines urbibus anteponunt: cum sit homo natura civile ac mansuetum animal. Sed isti in pravorum dæmonum potestate sunt, a quibus ad ejusmodi communis odium humanitatis incitantur. Jam vero compedes etiam & collaria multi ex illis excogitarunt. Ita pessimus illos undique dæmon impellit, cui se ab æternis & servatoribus Diis segregati suapte sponte tradiderunt. Sed de iis haec tenus. Nunc eo revertor, unde sum digressus.

Igitur ut secundum civiles leges juste vivatur, manifestum est id civitatum moderatoribus curæ esse debere. Vobis autem ad cohortandos alios convenit ipsas quoque Deorum, quæ sacratæ sunt, leges nequaquam

quam
qui De
instituit
par sit
quale
dem n
pervide
re. Sed
sua frugi
utpote
obrem
manitas
consequ
stantissim
nos bene
qui iis de
velut am
confervis
num num
neris ama
est prædit
tis porro
jussu
gandis, id
tilitatem
pueros an
levare nec
Respice
tates cont
genus om
simul om
tem nudi
cudum no
e terra na
vero ruden
poni provi
vestes ind
quot op
munera.
animal? qu
communic
gamus? Ec
mantium
strum iis q
auro, are, t
bus a Diis
iporum inv
gigamus: p

quam transgredi. Cum autem eorum, qui Deo consecrati sunt, vivendi genus & institutum majori, quam civile, dignitate par sit esse præditum; ad hoc inducere, & quale sit, edocere debemus. Quod quidem meliores, uti verisimile est, quique pervidebunt. Vellem omnes possem dicere. Sed saltem de illis ita spero, qui natura sua frugi probique sunt; qui sermones istos, utpote sibi consentaneos, agnoscent. Quamobrem excolenda ante omnia videtur humanitas: hanc enim cum alia multa bona consequuntur, tum, quod omnium præstantissimum est & maximum, Deorum in nos benevolentia. Quemadmodum enim qui iisdem, quibus heri sui, rebus afficiuntur, velut amicitias, studiis, & amoribus, plus conservis cæteris ab illis amantur; sic divinum numen, quod natura sua humani generis amans est, eadem virtute putandum est præditos homines diligere. Humanitatis porro virtus varia est ac multiplex: cujusmodi est, moderatum esse in pœnis irrogandis, idque ad eorum, qui puniuntur, utilitatem referre; perinde ut præceptores in pueros animadvertunt. Tum eorum sublevare necessitates, uti nostras Diï sublevant. Respicite quantas e terra in nos opportunitates contulerint: alimentorum imprimis genus omne, quantum ne cæteris quidem simul omnibus indulserunt. Quoniam autem nudi in hanc lucem producimur, pecudum nos pilis texerunt; nec non iis, quæ e terra nascuntur, & arboribus. Neque vero rudem ac simplicem ex iis cultum corpori providit: quomodo Moyses pelliceas vestes induisse refert; sed animadvertite quot opificis Minervæ in nos derivata sint munera. Quod enim vino aliud utitur animal? quodnam oleo? nisi si cui nos ista communicemus, qui hominibus ea denegamus? Ecquod autem ex maritimis animalium genus fruge vescitur? aut terrestrium iis quæ in mari reperiuntur? Nec de auro, ære, ferrove dico, quibus nos omnibus a Diis locupletati sumus: non ut ad ipsorum invidiam oberrantes pauperes negligamus: præsertim cum ex iis aliqui pro-

A θεῶν τὰς νόμους. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἱερατικὸν βίον εἶναι χρῆ τῷ πολιτικῷ σεμνότερον, ἀκρίβειον ἐπὶ τῷ τετον καὶ διδακτικῷ. ὄφουλα δὲ, ὡς εἰκός, οἱ βελτίους. ἐγὼ μὲν γὰρ εὐχομαι καὶ πάντας· ἐλπίζω δὲ τὰς ἐπιεικέεις φύσιν καὶ σπυδαίους. ἐπιγνώσονται γὰρ οἰκείους ὄντας ἑαυτοῖς τὰς λόγους. Ἀσκηθεὶα τοίνυν πρὸ πάντων ἡ Φιλανθρωπία. ταύτη γὰρ ἐπέσται πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τῶν ἀγαθῶν· ἐξαιρέσει δὲ δὴ καὶ μέγιστον, ἡ παρὰ τῶν θεῶν εὐμένεια. Καθάπερ γὰρ οἱ τοῖς ἑαυτῶν δεσπότης συνδιαθέμενοι περὶ τε Φιλίας, καὶ σπυδαῖς, καὶ ἐρωίας, ἀγαπῶνται πλέον τῶν ὁμοδύλων· ἔτω νομισέον φύσιν Φιλάνθρωπον ὄν τὸ θεῖον, ἀγαπᾶν τὰς Φιλανθρώπους τῶν ἀνδρῶν. Ἡ δὲ Φιλανθρωπία, πολλὴ καὶ παντοία· καὶ τὸ πεφεισμένως κολάζει τὰς ἀνθρώπους ἐπὶ τῇ βελτίονι τῶν κολαζομένων, ὡς περ οἱ διδάσκαλοι τὰ παρδία· καὶ τὸ τὰς χεῖρας ἀδύλων ἐπανορθῶν, ὡς περ οἱ θεοὶ τὰς ἡμετέρας. Ὁρᾶτε ὅσα ἡμῖν δωκάσι ἐκ τῆς γῆς ἀγαθὰ· τροφὰς παντοίας· καὶ ὅποσας εἰδὲ ὁμῶς πᾶσι τοῖς ζώοις. Ἐπεὶ δὲ ἐτέχθημεν γυμνοὶ τῆς τε τῆς ζώων ἡμᾶς θριξίν ἐσκέπασαν· καὶ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φυομένοις, καὶ τοῖς ἐκ δένδρων, καὶ ἐκ ἠρεσεσεν ἀπλῶς εἰδὲ ἀύλοσχεδίας· καθάπερ ὁ Μωϋσῆς ἐφη, τὰς χιτῶνας λαβεῖν δερματίνους. ἀλλ' ὁρᾶτε ὅσα ἐγένετο τῆς Ἐργάνης Ἀθηνᾶς τὰ δῶρα. ποῖον οἶνω χρῆται ζῶον; ποῖον ἐλαίω; πλὴν εἰ τισὴν ἡμεῖς καὶ τῶν μελαδίδομεν, δι τοῖς ἀνθρώποις εἰ μελαδιδόντες. τί δὲ τῶν θαλαττίων σίτω; τί δὲ τῶν χερσαίων τοῖς ἐν τῇ θαλάτῃ χρῆται; Χρυσὸν ἔπω λέγω, καὶ χαλκόν, καὶ σίδηρον, οἷς πᾶσιν οἱ θεοὶ ζαπλῆτες ἡμᾶς ἐποίησαν· ἔχ' ἵνα ὄνειδος ἀδύλων

περιορῶμεν περιουσίας τῆς πένη-
 τας. ἄλλως τε ὅταν καὶ ἐπιεικῆς τι-
 νες τύχωσι τὸν τρόπον· οἷς παρῶν
 μὲν κληροῦν ἔγεγονεν· ὑπὸ δὲ με-
 γαλοψυχίας ἤκιστα ἐπιθυμῶντες χρη-
 μάτων, πένουσι. τῆς δὲ ὁρῶντες οἱ
 πολλοὶ τῆς θεῶν ὀνειδίζουσιν. Ἄτιοι
 δὲ θεοὶ μὲν ἐν εἰσὶ τῆς τῶν πένιας·
 ἢ δὲ ἡμῶν τῶν κεκτημένων ἀπλησία,
 καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑπὲρ τῶν θεῶν ἐν
 ἀληθείᾳ ὑπολήψεως αἰτία γίνεσθαι, ἢ
 προσέτι τοῖς θεοῖς ὀνειδῆς ἀδίκη. B
 Τί γὰρ ἀπαυθῶμεν, ἵνα χρυσὸν ὡσπερ
 τοῖς Ῥοδίοις ὁ θεὸς ὕψη τοῖς πένησιν;
 ἀλλὰ εἰ καὶ τῆρ γένοιτο, ταχέως ἡ-
 μῖς ὑποδαλλόμενοι τῆς οἰκίας, καὶ
 προθέτες πανταχῶς τὰ ἀγγεῖα, πάν-
 τας ἀπελάσομεν, ἵνα μόνοι τὰ κοινὰ
 τῶν θεῶν ἀρπάσωμεν δῶρα. Θαυ-
 μάσειε δ' ἂν τις εἰκότως εἰ τῆρ μὲν
 ἀξιοῦμεν ἔτε πεφυκὸς γίνεσθαι, καὶ
 ἀλυσίτελές πάντη· τὰ δὲ διωκτὰ δὲ μὴ
 πράττωμεν. Τίς γὰρ ἐκ τῆς μελαδι-
 δόνας τοῖς πένησιν ἐγένετο πένης, ἐγὼ
 πολλὰ δεύειν τὸν τοῖς πολλοῖς τοῖς δεομένοις προέμε-
 νῶν, ἐκλήσασθαι αὐτὰ παρ' αὐτῶν
 πολλαπλάσια· καὶ περ ὧν Φαῦλος
χρηματιστής· καὶ εἰδὲ ποτὲ μοι με-
 τεμέλησε προεμένῳ. Καὶ τὰ μὲν
 νῦν ἐν ἂν εἶποιμι. καὶ γὰρ ἂν εἴη παν-
 τελῶς ἀλογον εἰ τῆς ιδιότητος ἀξιώ-
 σαμι βασιλικαῖς παραβαλέσθαι χο-
 ρηγίας. ἀλλ' ὅτε ἔτι ἐτύγχανον ἰ-
 διώτης, σύνοια ἐμαυτῶ τῆτο ἀπο-
 εἶν πολλοῖς. Ἀπεσώθη μοι τέλειος
 ὁ κληροῦν τῆς τίτθης, ἐχόμενῶ ὑπὸ
 ἄλλων βιαιῶς ἐν βραχέων, ὧν εἶχον,
 ἀναλίσκοντι τοῖς δεομένοις, καὶ μελα-
 διδόντι. Κοινωνήσαν ἐν τῶν χρημάτων
 ἀπασιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐ-
 πιεικῆσιν ἐλευθεριώτερον· τοῖς δὲ ἀ-
 πόροις καὶ πένησιν, ὅσον ἐπαρκέσαι
 τῇ χρεῖα. Φαίην δ' ἂν εἰ καὶ πα-
 ράδοξον εἶπῃν, ὅτι καὶ τοῖς πο-
 λεμίοις ἐδότην καὶ τροφῆς ὅσιον ἂν

A bis moribus præditi esse videntur: qui cum
 nullum a parentibus patrimonium accepe-
 runt; tum præ animi magnitudine minime
 pecuniarum appetentes in egestate versan-
 tur. Hos cum vulgus intuetur, Deos accu-
 sat. Quanquam istorum inopia Diis ne-
 quaquam imputanda venit; sed illa potius
 omnium nostrum, qui opes habemus, in-
 satiabilis cupiditas, uti falsam de Diis opi-
 nionem hominibus ipsis; ita Diis iniquam
 calumniam invidiamque consciscit. Nam
 quid tandem petimus, ut aurum pauperibus
 Deus, ut olim Rhodiis, pluat? Verum ut istud
 accidat, statim nos immissa familia, ac di-
 spositis ubique vasis, cæteros omnes abige-
 mus, uti soli communia Deorum dona rapi-
 amus. Atqui jure miretur aliquis, optari
 illud a nobis, quod neque fieri potest, estque
 prorsus inutile; cum interim quæ in nostra
 sunt potestate posita minime præstemus.
 Nam quis ex eo, quod in alios homines
 largitus sit, pauper est factus? Equidem cum
 in egestes sæpius erogassem, cum ingenti
 fœnore a Diis immortalibus recepi; tameti-
 minus sim ad augendam pecuniam attentus;
 neque me liberalitatis unquam meæ præni-
 tuit. Ac præsentia quidem omitto; (neque
 enim rationi consentaneum est, privatorum
 largitatem cum Imperatoria munificentia
 conferre,) sed cum privatus adhuc essem,
 memini id mihi sæpenumero contigisse. D
 Velut cum integra aviæ meæ hæreditas ad
 me pervenit; quæ ab aliis per vim occupata,
 salva mihi restituta est, cum ex tenui re,
 quam tum habebam, prolixè in egenos in-
 sumerem. Quamobrem benigne mortali-
 bus omnibus facere nos oportet; sed in pro-
 bos videlicet liberaliores esse debemus: e-
 gentibus autem & pauperibus eatenus tri-
 buere, ut illorum necessitas sublevetur. Di-
 cam amplius, etsi præter communem opi-
 nionem id esse videatur; etiam hostibus
 ipsis

Ann. 177, 12

πολλὰ δεύειν τὸν τοῖς πολλοῖς τοῖς δεομένοις προέμε-
 νῶν, ἐκλήσασθαι αὐτὰ παρ' αὐτῶν
 πολλαπλάσια· καὶ περ ὧν Φαῦλος
χρηματιστής· καὶ εἰδὲ ποτὲ μοι με-
 τεμέλησε προεμένῳ. Καὶ τὰ μὲν
 νῦν ἐν ἂν εἶποιμι. καὶ γὰρ ἂν εἴη παν-
 τελῶς ἀλογον εἰ τῆς ιδιότητος ἀξιώ-
 σαμι βασιλικαῖς παραβαλέσθαι χο-
 ρηγίας. ἀλλ' ὅτε ἔτι ἐτύγχανον ἰ-
 διώτης, σύνοια ἐμαυτῶ τῆτο ἀπο-
 εἶν πολλοῖς. Ἀπεσώθη μοι τέλειος
 ὁ κληροῦν τῆς τίτθης, ἐχόμενῶ ὑπὸ
 ἄλλων βιαιῶς ἐν βραχέων, ὧν εἶχον,
 ἀναλίσκοντι τοῖς δεομένοις, καὶ μελα-
 διδόντι. Κοινωνήσαν ἐν τῶν χρημάτων
 ἀπασιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐ-
 πιεικῆσιν ἐλευθεριώτερον· τοῖς δὲ ἀ-
 πόροις καὶ πένησιν, ὅσον ἐπαρκέσαι
 τῇ χρεῖα. Φαίην δ' ἂν εἰ καὶ πα-
 ράδοξον εἶπῃν, ὅτι καὶ τοῖς πο-
 λεμίοις ἐδότην καὶ τροφῆς ὅσιον ἂν

ipsis vestes & alimenta largiri fas sanctum-
que esse. Non enim *moribus*, sed homi-
nibus ipsis tribuimus. Quare vel iis ipsis
qui in carcere clausi sunt, cura hæc adhibe-
bitur. Neque vero justitiæ partes suas hu-
manitas ista præripit. Etenim nimis illud
asperum est, cum ad iudicium plures in car-
ceribus afferentur, ex quibus aliqui da-
mnandi, alii absolvendi sunt, nolle propter
innocentes malis ipsis misericordiam tri-
buere potius, quam propter malos in eos,
qui extra crimen sunt, inhumanitatem ac
crudelitatem suscipere. Præterea cum illud
attentius cogito, omnino videtur injustum.
Jovem enim hospitalem vocamus, & iidem
Scythiis ipsis inhospitaliores sumus. Qua-
nam ergo fronte hospitali Jovi sacrificatu-
rus templum ejus frequentat? qua consci-
entia fretus, cum illud obliviscitur:

*Nam ab Jove sunt omnes,
Mendicique, peregrinique: donatio vero
parvaque, & amica?*

Quomodo vero cum socialem Jovem ve-
nerans, alios homines pecuniarum egentes
aspicit; neque interim vel drachmæ particu-
lam iis adspergit, rite se Jovem adorare con-
fidit? Ad hæc intuens ego hiscere vix pos-
sum: cum istiusmodi quidem Deorum co-
gnomina, ex quo mundus cœpit usurpari, sic
tanquam depictas imagines video; at reipsa
factisque tale a nobis adscisci nihil animad-
verto. Gentilitii nominantur apud nos Dii,
Juppiterque gentilis; sed nos erga cognatos
ipsos tanquam alienos afficimur. Homo e-
nim quilibet homini, velit nolit, cognatione
conjunctus est. Nam sive, ut nonnullor-
um fert opinio, ab uno patre unaque nos
omnes matre procreati sumus: sive alia qua-
cunque ratione hanc in lucem editi; uti ni-
mirum repente ac simul universos Dii nos
immortales cum mundo ipso producerint;
adeoque non unum & unam, sed multos
ac multas. Qui enim unum & unam pro-

A εἶη μελαδιδόναι· τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ,
καὶ ἐπὶ τῷ τρόπῳ δίδομεν. Διόπερ οἴ-
μαι καὶ τὰς ἐν δεσμωτηρίῳ καθεστ-
γμένους ἀξιώσειν τῆς τοιαύτης ἐπιμε-
λείας. εἴεν γὰρ κωλύσει τὴν δίκην
ἢ τοιαύτη Φιλανθρωπία. χαλεπὸν
γὰρ ἂν εἶη πολλῶν ἀποκεκλεισμέ-
νων ἐπὶ κρίσει, καὶ τῶν μὲν ὀφλησόν-
των, τῶν δὲ ἀθῶων ἀποφανθήσο-
μένων, μὴ διὰ τὰς ἀναλίχους οἰκλόν τι-
να νέμειν [ἐν] τοῖς πονηροῖς· ἀλ-
λὰ τῶν πονηρῶν ἕνεκα καὶ περὶ τὰς
ἐδὲν ἡδίκηότας ἀνηλεῶς ἢ ἀπανθρώ-
πως διακείσθαι. Ἐκείνο δὲ ἐννοῶντί
μοι παντάπασιν ἄδικον κατὰ Φαίε-
ται. ξένιον ὀνομάζομεν Δία, καὶ γι-
γνόμεθα τῶν Σκυθῶν κακοξενώτε-
ροι. Πῶς ἔν ὁ βεβλόμενος τῷ ξενίῳ
θῦσαι Δίῃ· Φοῖτᾶ πρὸς τὸν νεῶν; με-
τὰ πᾶσι πᾶσι στωιδότῃ, ἐπιλαθό-
μενός τε,

Πρὸς γὰρ Διὸς εἰσιν ἅπαντες,
Πτωχοί τε, ξεῖνοί τε. δόσις δ' ὀλί-
γη τε, Φίλη τε;

C Πῶς δὲ ὅταν ἐταίριον θεραπέυων ὁ τὸν Ἡσίομ. 39
Δία, ὁρῶν τὰς πέλας ἐνδεεῖς χρη-
μάτων, εἶτα μὴδ' ὅσον δραχμῆς
μελαδιδός, οἶεται τὸ Δία καλῶς θε-
ραπέυειν; Ὅταν εἰς ταῦτα ἀπί-
δω, παντέλως ἀχανῆς γίνομαι, τὰς
ἐπωνυμίας τῶν θεῶν ἅμα τῷ κό-
σμῳ τῷ ἐξάρχῃς, ὡς περ εἰκόνας
γραπτὰς ὁρῶν· ἔργῳ δὲ ὑφ' ἡμῶν
ἐδὲν τοῖστον ἐπιηδευόμενον. Ὁμό-
γνιοι λέγονται παρ' ἡμῶν θεοί, καὶ
Ζεὺς ὁμόγνις. ἔχομεν δ' ὡς περ
πρὸς ἀλλοτρίους τὰς συγγενεῖς. ἀν-
θρώπῳ γὰρ ἀνθρώπῳ καὶ ἐνῶν καὶ
ἄκων πᾶς ἐστὶ συγγενής. εἴτε γὰρ,
καθὰ περ λέγεται παρὰ τινῶν, ἐξ ἐ-
νός τε καὶ μιᾶς γεγόναμεν πάντες·
εἴθ' ὅπως ἐν ἄλλως, ἀθρόως ὑποση-
σάντων ἡμᾶς τῶν θεῶν, ἅμα τῷ κό-
σμῳ τῷ ἐξάρχῃς ἔχ' ἓνα καὶ μίαν,
ἀλλὰ πολλὰς ἅμα καὶ πολλὰς. οἱ

Οο ij γὰρ

Hom. Od. 6, 207.

ὁ τὸν Ἡσίομ. 39.

γὰρ ἓνα καὶ μίαν δυναθέντες, οἷοί τε ἦσαν ἅμα καὶ πολλές, καὶ πολλάς. καὶ γὰρ ὁν τρόπον τότε ἓνα καὶ τὴν μίαν, τὸν αὐτὸν τρόπον τὰς πολλές, καὶ τὰς πολλάς. εἰς τε τὸ διάφορον ἀποβλέψαντα τῶν ἡθῶν καὶ τῶν νόμων. ἔμην ἀλλὰ καὶ ὅπερ ἐστὶ μείζονα καὶ τιμιώτερον, καὶ κυριώτερον, εἰς τὴν τῶν θεῶν Φήμην, ἢ παραδέδοται διὰ τῶν ἀρχαίων ἡμῶν θεουργῶν. οἷς ὅτε Ζεὺς ἐκόσμη τὰ πάντα, σαγόνων ἁματῶν ἱερῶν πεσσοῶν. ἐξ ἧν παρὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων βλασήσει γένος. καὶ ἔτως ἐν συγγενεῖς γνώμεθα πάντες. εἰ μὲν ἐξ ἑνὸς καὶ μιᾶς, ἐκ δυοῖν ἀνθρώπων ὄντες οἱ πολλοὶ καὶ πολλά· καθάπερ οἱ θεοὶ Φασί, καὶ χρεὶ πιστεύειν ἐπιμαρτυρῶν τῶν ἔργων, ἐκ τῶν θεῶν πάντες γεγονότες. ὅτι δὲ πολλές ἅμα ἀνθρώπων γενέσθαι μαρτυρεῖ τὰ ἔργα, ῥηθήσεσθαι μὲν ἀλλαχῶς δι' ἀκρίβειας ἐν ταῦθα δὲ ἀκρίβειά τοσῶτον εἰπεῖν, ὡς ἐξ ἑνὸς μὲν καὶ μιᾶς ἔσιν, ἔτε τὰς νόμους εἰκὸς ἐπὶ τοσῶτον παραλλάξαι ἔτε ἄλλως τὴν γῆν ὑφ' ἑνὸς ἐμπληθῆναι πᾶσαν. ἔδὲ εἰ ἅμα πολλά, καθάπερ αἱ σύες, ἔτι κλον αὐτοῖς αἱ γυναῖκες. Πανταχῶς δὲ ἀθρόως νευσάντων θεῶν, ὅπερ τρόπον ὁ εἶς, ἔτω ὃ καὶ οἱ πλείους προήλθον ἀνθρώποι, τοῖς γενεάρχαις θεοῖς ἀποκληρωθέντες. οἱ ὃ προήγαγον αὐτὰς, ἀπὸ τῶν δημιουργῶν τὰς ψυχὰς παραλαμβάνοντες ἐξ αἰῶν.

Ἐξίον προσεῖπεν Ἡρόδοτος Κακίνο δεξιὸν ἐνοεῖν, ὅσοι παρὰ τῶν ἐμπροσθεν ἀνάλωνται λόγοι περὶ τῆς φύσεως κοινωνικὸν εἶναι τὸ ζῶον τὸν ἀνθρώπον. Ἡμεῖς ἐν οἱ ταῦτα εἰπόντες καὶ διαλάξαντες, ἀκοινωνήτως πρὸς τὰς πλεσιόντες ἔσομεν; ἐκ δὴ τῶν τοιούτων ἡθῶν τε, καὶ ἐπιτηδευμάτων ἕκαστος ἡμῶν ὀργώ-

pagare poterant, iidem multos multasque poterant; & qua ratione illos, eadem & istos fivellent procreassent. Quod posterius facile sibi persuadebit, qui *morum* varietatem ac legum considerare voluerit: tum vero si, quod majus ac præstantius & inter alia præcipuum est, ad illam de Diis famam opinionemque respexerit, quam ab antiquis sacrorum ministris accepimus. Nimirum quo tempore Juppiter ordinabat omnia, sacri sanguinis guttas excidisse: e quibus humanum genus pullulavit. Ita ergo propinqui sumus omnes invicem, *si quidem ex uno & una, atque ita e duobus hominibus multi & multa profuxerint*; quemadmodum Dii immortales affirmant, & ex rerum ipsarum testificatione persuaderi necesse est; cum a Diis universi originem traxerimus. Quod autem plures simul homines extitisse rebus ipsis & factis approbetur, accuratius id alias ostendetur. Hoc vero loco satis erit breviter istud animadvertere: si quidem a duobus tantummodo geniti essent omnes; neque leges adeo varias ac discrepantes futuras fuisse, neque totum alioqui terrarum orbem ab uno duntaxat impleri potuisse, tametsi plures una foetura mulieres ipsis parerent, ut in suillo genere cernimus. Enimvero passim per omnes terras, annuentibus Diis, eodem modo, quo unum volunt aliqui, plures in lucem homines extiterunt, auctoribus generis Diis attributi; qui & ipsos produxerunt, cum videlicet ex æterno ab conditore animas accepissent.

Præterea nec illud consideratione minus est dignum, quam multi hactenus ab iis, qui nos antecesserunt, sermones de eo sint habiti, quod homo natura sua proclive ad communicationem sit animal. Nos vero scilicet, a quibus hæc usurpata & decretis constituta sunt, erga alios homines inhumani erimus & communionis expertes? Ab

iis igitur moribus & studiis excitatus quilibet nostrum religionis adversus Deos, benignitatis in homines, castimoniam erga corpus, ac pietatis officia præstet: enitatur deinde pium aliquid de Diis semper in animo versare; & cum honore quodam ac reverentia Deorum templa & simulacra contuens, religiosum iis cultum exhibeat, perinde ac si præsentem ipsos coram adspiceret. Nam simulacra ipsa, & altaria, nec non æterni custodiam ignis, &, ut uno verbo dicam, cætera id genus omnia, Deorum præsentiam signa majores nostri constituerunt: non ut ista Deos esse credamus, sed ut ipsos per illa veneremur. Etenim quoniam nos in corpore degentes consentaneum corpori cultum adhibere Diis oportebat; iidem porro corporis sunt expertes; primum nobis illi simulacrorum genus ostenderunt: nempe secundum a primo Deorum ordinem, qui circum cælestes orbis assidue volvitur. Sed cum ne istis quidem corporeus cultus attribui possit; nam suapte natura nullius rei indigent; tertium in terris simulacrorum genus est inventum, ad quod cultum nostrum accommodantes, Deos nobis propitios reddemus. Quemadmodum enim qui Imperatorum venerantur imagines, etsi nihil istis opus ea veneratione sit, eorundem tamen benevolentiam in sese provocant; sic qui Deorum simulacris honorem habent, quo illi ipsi non egent, eorum sibi auxilium favoremque conciliant. Nam est veræ ac sinceræ sanctimoniam specimen, iis prompte & alacriter illa præstare, quæ in nostra facultate versantur: quæ qui gnaviter implere studet, palam est, multo ipsum magis illud tribuere. Quisquis autem ea negligens quæ in sua potestate sita sunt, quæ fieri nequeunt fictæ ac simulate concupiscit, apparet eum non illa persequi, sed ista contemnere. Neque enim, tametsi Deus rei nullius indiget, ideo

A μὲν ἑὺλαβείας τῆς εἰς τὰς θεάς, χρηστότητὸς τῆς εἰς ἀνθρώπους, ἀγνείας τῆς περὶ τὸ σῶμα, τὰ τῆς εὐσεβείας ἔργα πληρῶτω. πειρώμεν δὲ αἰεὶ τι περὶ τῶν θεῶν εὐσεβῆς διανοεῖσθαι, καὶ μετὰ τῶν ἀποδιδόντων εἰς τὰ ἱερά τῶν θεῶν, καὶ τὰ ἀγάλματα τιμῆς καὶ ὁσιότητὸς, σεβόμενους ὥσπερ ἂν εἰ παρόντας ἑώρα τὰς θεάς. Ἀγάλματα γὰρ καὶ βωμοὶ, καὶ πυροὶ ἀσέβητος Φυλακῆν, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ τοιαῦτα

B τὰ σύμβολα, οἱ πατέρες ἔθεντ τῆς παρρησίας τῶν θεῶν. ἔχ ἵνα ἐκεῖνα θεῶν νομίσωμεν· ἀλλ' ἵνα δι' αὐτῶν τὰς θεάς θεραπεύσωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμᾶς ὄντας ἐν σώματι σωματικῶς εἶδη ποιεῖσθαι τοῖς θεοῖς καὶ τὰς λατρείας· ἀσώματοι δ' εἰσιν αὐτοὶ· πρῶτα μὲν ἔδειξαν ἡμῖν ἀγάλματα· τὸ δεύτερον ἀπὸ τῶν πρώτων τῶν θεῶν γένεσθαι περὶ πάντα τὸν ἔργον κύ-

C κλω περιφερόμενον. δυναμένης δὲ εἶδὲ τῶν ἀποδίδουσιν τῆς θεραπείας σωματικῶς· ἀπροσδεῖ γὰρ ἐστὶ φύσιν· τρίτον ἐπὶ γῆς ἐξευρέθη γένεσθαι ἀγαλμάτων. εἰς δὲ τὰς θεραπείας ἐκλεχθέντες, ἑαυτοῖς εὐμενεῖς τὰς θεάς καλᾶσῆσομεν. Ὡσπερ γὰρ οἱ τῶν βασιλέων θεραπεύοντες εἰκόνας εἶπεν δεομένων, ὁμοίως ἐφέλομαι τὴν εὐνοίαν εἰς ἑαυτὸς· ἔτω καὶ οἱ θεῶν θεραπεύοντες τὰ ἀγάλ-

D ματα, δεομένων εἶπεν τῶν θεῶν, "ὅ-^{τασσ.} μως πείθωσιν αὐτὸς ἐπαμύνεσθαι σφί-^{ῶπως} σι καὶ κηδεσθαι. δῆγμα γὰρ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ὁσιότητὸς ἢ περὶ τὰ δυνατὰ προθυμία· καὶ ὁ ταύτην πληρῶν, εὐδὴλον ὅτι μειζρόνως ἐκείνην ἀποδίδωσιν. ὁ δὲ τῶν δυνατῶν ὀλιγωρῶν, εἶτα προσποιεῖται τῶν ἀδυνάτων ὀρέγεσθαι, δῆλός ἐστιν ὅτι ἐκεῖνα μελαδιώκων, ἀλλὰ ταῦτα παρορῶν. Οὐδὲ γὰρ εἰ μηδενός ὁ θεός

δείται, διὰ τῶν ἑδὲν αὐτῶν προσο-
 σέον. ἑδὲ γὰρ τῆς διὰ λόγων εὐφη-
 μίας δείται. τί ἔν; εὐλογον αὐτὸν
 ἀποσερῆσαι καὶ ταύτης; ἑδαμῶς. ἐκ
 ἄρα ἑδὲ τῆς διὰ τῶν ἔργων εἰς αὐ-
 τὸν γιγνομένης τιμῆς. ἧς ἐνομοθέτη-
 σαν ἐκ ἐνιαυτοῖ τρεῖς, ἑδὲ τρισχι-
 λιοι. πᾶς δὲ ὁ προλαβὼν αἰὼν ἐν
 πᾶσι τοῖς τῆς γῆς ἔθνεσιν.

Locus inter-
pretatur e-
sentia
Horacii p. 20.
 Christiano-
 norum
 objecta
 refellit
 impius
 Aposta-
 ta.

voss.
αὐτῶν

f. Philo-
βασιλεῖς

[Ἀλλ' οὐκ ἔχερην. ὦ πᾶσαν δαμῶ-
 νων πληθὺν ἀνασηλώσας τῆ σῆ ψυ-
 χῆ. τῆς κατὰ σε ἀνειδέας καὶ ἀ-
 σχηματίστας σωμαλοπλασεῖσθαι. πῶς
 δὲ ἔ ξύλα καὶ λίθους νομίσωμεν, ἃ
 χεῖρες ἀνθρώπων ἐμόρφωσαν; ὦ καὶ
 τῶν λίθων αὐτῶν ἀφρονέστερε. ἕτως
 οἷς πάντας ἐκ τῶν ῥινῶν ἔλκεσθαι, ὡ-
 σπερ σὺ παρὰ τῶν ἀλλήθειας δαι-
 μόνων. ὡσε θεὸς ἠγεῖσθαι τὰ ἑαυ-
 τῶν τεχνουργήματα;] ἀφορῶντες ἐν
 εἰς τὰ τῶν θεῶν ἀγάλματα, μή τοι
 νομίζωμεν ἀλλὰ λίθους εἶναι, μήτε ξύ-
 λα. μηδὲ μέντοι τῆς θεῶν αὐτῆς εἶ-
 ναι ταῦτα. καὶ γὰρ ἑδὲ τὰς βα-
 σιλικὰς εἰκόνας ξύλα, καὶ λίθους καὶ
 χαλκὸν λέγομεν. ἔ μὴν ἑδὲ αὐτῆς τῆς
 βασιλέας, ἀλλὰ εἰκόνας βασιλέων.
 "Ὅσις ἐν ἐσὶ" βασιλεὺς, ἠδέως ὄρα
 τὴν τῆ βασιλέως εἰκόνα. καὶ ὅσις ἐ-
 σὶ Φιλόπαις, ἠδέως ὄρα τὴν τῆ παι-
 δός. καὶ ὅσις Φιλοπάτωρ, τὴν τῆ
 πατρός. ἐκὲν καὶ ὅσις Φιλόθεος, ἠ-
 δέως εἰς τὰ τῶν θεῶν ἀγάλματα καὶ
 τὰς εἰκόνας ἀποβλέπει, σεβόμενος
 ἅμα καὶ φείτων ἐξ ἀφανῆς ὄρων-
 τας εἰς αὐτὸν τῆς θεῶν. Εἴ τις ἐν
 οἰέται δεῖν ἀλλὰ μηδὲ φθείρεσθαι διὰ
 τὸ θεῶν ἀπαξ εἰκόνας κληθῆναι,
 παντελῶς ἀφρων εἶναι μοι φαίνε-
 ται. χεῖρ γὰρ δὴ παρὰ αὐτὰ μηδὲ
 ὑπὸ ἀνθρώπων γενέσθαι. τὸ δὲ ὑπὸ
 ἀνδρῶν σοφῶ καὶ ἀγαθῶ γενόμε-

A nihil ei est offerendum. Nam ne verborum
 quidem prædicatione collaudationeque o-
 pus habet. Quid igitur? an & ea res illi
 subtrahenda videtur? Non opinor. Quare
 ne is quidem denegandus est honor, qui re-
 ipsa illis præstatur: qui non tribus quidem
 abhinc annis, ac ne tribus quidem abhinc
 annorum millibus, sed omnibus anteaetis
 sæculis per universas nationes communi le-
 ge sancitus est.

B At non oportebat; o qui Dæmonum mul-
 titudinem omnem in anima tua, quasi in in-
 signi loco, ac propatulo constituisti! quos
 tu specie omni ac figura carere censēs, cor-
 poreis imaginibus adumbrare. Quomodo
 vero non ligna & lapides esse putabimus,
 quæ humanis sunt manibus efficta? O vel
 C ipsis lapidibus insipientior! Itane cæteros
 omnes attrahi naribus existimas, ut ab exe-
 crandis Dæmonibus tu ipse traheris: ut opi-
 ficia sua esse Deos arbitrentur? Quæ cum
 ita sint, nos Deorum simulacra contuentes,
 neque lapides neque ligna nobis esse per-
 suadeamus; sed neque Deos ipsos hæc ea-
 dem esse credamus. Nam nec Imperato-
 rum imagines lignum, aut lapidem, aut æs
 appellamus; neque vero Imperatores ipsos,
 D sed Imperatorum effigies. Porro quisquis
 regis amans est, regis imaginem libenter a-
 spicit: veluti qui filium amat, imaginem filii,
 & qui patrem amat, patris effigiem libenter
 intuetur. Eadem ergo ratione qui Deos a-
 mat, libenter simulacra Deorum & imagines
 conspicit; unaque se contuentes ex occulto
 Deos colit ac perhorrescit. Quare si quis isti-
 usmodi simulacra, quod semel Deorum effi-
 gies appellata sunt, nullo unquam tempore
 putat oportere corrumpi, proflus insanire mi-
 hi videtur. Nam alioqui ne hominum qui-
 dem ista manibus oporteret effingi. Quod
 autem a sapiente bonoque viro perfectum
 est,

est, id ab homine nequam & imperito corrumpi potest. At quæ ab ipsis Diis elaborata sunt occultioris ipsorum naturæ vivæ ac spirantes imagines, Dii nimirum illi, qui circum cœlestia corpora in orbem versantur, perpetuæ sunt ac sempiternæ. Nemo itaque Diis diffidat ipsis, cum viderit audieritve, nonnullos in Deorum simulacra atque templa contumeliosos fuisse. An non plerique viros bonos interfecerunt: velut Socratem, & Dionem, & magnum illum Empedotimum? quorum majorem Deos ipsos curam habuisse, non dubito. Sed videte quemadmodum illi, quorum corruptioni obnoxia scirent esse corpora, eos naturæ subjici ac concedere voluerint; postea vero ab eorum interfectores pœnas repetierint: quod ætate nostra sacrilegis omnibus accidisse meminimus.

Quamobrem nemo nos verbis illudat, neque de providentia nos perterrefaciat. Nam qui ista nobis objiciunt Judæorum Prophetæ, quid de templo suo dicent, quod cum tertio sit eversum, nondum ad hodiernum usque diem instauratur? Hæc ego non ut illis exprobrarem in medium adduxi: utpote qui templum illud tanto intervallo a ruinis excitare voluerim in ejus honorem numinis, quod ibidem invocatum est; sed ideo commemoravi, ut ostenderem, nihil humanis in rebus immortale esse posse: tum vero delirasse, qui ejusmodi scriberent, Prophetas istos, quibus cum stolidis aniculis negotium erat. Nihil enim opinor, prohibet, magnum quidem ipsum esse Deum, sed bonos Prophetas atque interpretes non habere. Hoc autem inde accidit, quod animum suum politioribus disciplinis repurgandum minime tradiderunt: ut & clausos nimium oculos aperirent, & insidentem iis caliginem abstergerent. Atque ut homines ingens per

Ανον, ὑπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν καὶ ἀμαρτῶν φθαρῆναι δύναται. Τὰ δ' ὑπὸ τῶν θεῶν ζῶντα ἀγάλματα κατασκευασθέντα τῆς ἀφανῆς αὐτῶν ἐστίας, οἱ περὶ τὸ ἔργον κύκλω φερόμενοι θεοὶ, μέν τ' αἰεὶ χρόνον αἰδία. Μηδεὶς ἔν ἀπιστείτω θεοῖς, ὁρῶν καὶ ἀνέων, ὡς ἐνύβρισάν τινες εἰς τὰ ἀγάλματα καὶ τρεναῖς. ἄρ' οὐκ ἀνθρώπων χρηστῶς ἀπέκλειναν πολλοὶ, καθάπερ Σωκράτη καὶ Δίωνα καὶ τὸ μέγαν Ἐμπεδοτίμον; ὧν ἔτι οἶδ' ὅτι μᾶλλον ἐμέλησε τοῖς θεοῖς. Ἄλλ' ὁρᾶτε ὅτι καὶ τῶν φθαρῶν εἰδότες τὸ σῶμα, συνεχώρησαν εἶσαι τῇ φύσει, καὶ ὑποχωρήσαι δίκην δὲ ἀπήτησαν ὑσερον παρὰ τῶν κλεινάντων. ὁδὴ συνέβη φανερώς ἐφ' ἡμῶν ἐπὶ πάντων τῶν ἱεροσύλων.

Μηδεὶς ἔν ἀπαλάτῳ λόγοις· μηδὲ ταρατλήτῳ περὶ τῆς προνοίας ἡμᾶς. οἱ γὰρ ἡμῖν ὀνειδίζοντες τοιαῦτα τῶν Ἰεδαίων οἱ προφήται, τί περὶ τῶν νεῶν φήσασι, τῶν παρ' αὐτοῖς τελετον ἀνάτραπέντ', ἐγειρομένῃ δὲ ἐκ δὲ νῦν; Ἐγὼ δ' εἶπον οὐκ ὀνειδίζω ἐκείνοις· ὅς γε τοσούτοις ὑσερον χρέονοις ἀναστήσασθαι διανοήθην αὐτὸν εἰς τιμὴν ἔκληθέντ' ἐπ' αὐτῶν θεῶν. νυνὶ δ' ἐχρησάμην αὐτῶν, δείξαι βεβλόμενον, ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων ἐδὲν ἀφθαρτον εἶναι δυνάτα· καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα γράφοντες ἐλήρην προφήται, γραῖδίοις ψυχροῖς ὀμιλεῖντες. Οὐθέν δέ, αἶμαι, κωλύει τὸ μὲν θεὸν εἶναι μέγαν, ἔμην σπερδαίων προφητῶν ἐδὲ ἐξηγητῶν τυχεῖν. αἴτιον δὲ ὅτι τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν, ἔπαρέσχον ἀποκαθᾶραι τοῖς ἐγκυκλίσι μαθήμασι· ἔτε ἀνοῖξαι μεμυκότα λίαν τὰ ὄμματα· ἐδὲ ἀνακαθᾶραι τὴν ἐπιχειμένην αὐτοῖς ἀχλὺν. Ἄλλ' οἶον φῶς μέγα δι

Contra
Judæos
& fan-
ctos Pro-
phetas
Apostata
decla-
mat.

Act. 23, 12.

Conf. epist. 25.

Blasphem
ma vox.

δι' ὁμίχλης οἱ ἄνθρωποι βλέποντες ἄ καθαρώς, ἔδὲ εἰλικρινῶς, αὐτὸ θεῖον ἐπένο νενομικότες ἐχὶ Φῶς καθαρόν, ἀλλὰ πῦρ καὶ τῶν περὶ αὐτὸ πάντων ὄντες ἀθέατοι, βοῶσι μεγάλα· Φεῖτε! Φοβεῖσθε· πῦρ, Φλόξ, θάνατος, μάχαιρα, ῥομφαία· πολλοῖς ὀνόμασι μίαν ἐξηγόμενοι τὴν βλαπτικὴν τῆς πυρὸς δύναμιν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῶν ἰδία βέλιον παρασησαί, πόσῳ φαυλότεροι τῶν παρ' ἡμῶν ἔστω γεγόνασι ποιητῶν, οἱ τῶν ὑπὲρ τῶν θεῶν λόγων διδάσκαλοι.

Προσῆκε δὲ ἔ τὰ τῶν θεῶν μόνον ἀγάλματα προσκυνεῖν· ἀλλὰ καὶ τὰς ναῖς, καὶ τὰ τεμένη, καὶ τὰς βωμῆς. Εὐλογον δὲ καὶ τὰς ἱερέας τιμᾶν, ὡς λειτουργοὺς θεῶν, καὶ ὑπηρέτας, καὶ διακονούντας ἡμῖν τὰ πρὸς τὰς θεάς· συνεπισχυόντες τῇ ἐκ θεῶν εἰς ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν δόσφι. προθύεσι γὰρ πάντων καὶ ὑπερέχοντα. δίκαιον ἔν ἀποδιδόναι πᾶσιν αὐτοῖς ἐκ ἑλαττον, εἰ καὶ μὴ πλέον, ἢ τοῖς πολιτικοῖς ἀρχασι, τὰς τιμὰς. Εἰ δὲ τις οἶεται τῶν ἐπίσης χρῆναι νέμειν αὐτοῖς, καὶ τοῖς πολιτικοῖς ἀρχασι, ἐπεὶ καὶ κείνοι τρόπον τινὰ τοῖς θεοῖς ἱερατεύουσι, Φύλακες ὄντες τῶν νόμων· ἀλλὰ τὰ γε τῆς εὐνοίας παρὰ πολὺ χρῆ νέμειν τῆτοις. οἱ μὲν γὰρ Ἄχαιοι καίπερ πολέμιον ὄντα τὸ ἱερεῖα προσέταττον ἀδείδασαι τῷ βασιλεῖ· ἡμεῖς δὲ ἔδὲ τὰς Φίλους ἀδόμεθα τὰς εὐχομένους ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ θύοντας.

Ἄλλ' ἐπεὶπερ ὁ λόγος ἐς τὴν πάλαι ποθεμένην ἀρχὴν ἐλήλυθεν, ἄξιον εἶναι μοι διελθεῖν ἐφεξῆς, ὅποῖός τις ὢν ὁ ἱερεὺς, αὐτὸς τε δικαίως τιμηθήσεται. Τὸ γὰρ ἡμέτερον ἔχρη σιοπεῖν, ἔδὲ ἐξελάζειν. ἀλλὰ ἕως ἄν

densiores tenebras lumen, non pure ac liquido contuentes, & id ipsum non sinceram lucem, sed ignem arbitrati; cum nihil eorum, quæ propinqua sunt, discernant, vehementius exclamant: Horrescite, metuite: ignis, flamma, mors, gladius, framea: pluribus vocabulis eandem in igne nocendi vim exprimentes. Sed de iis privatim ostendere satius est; quanto illi, qui se disputandi de Deo magistros profiterentur, Poëtis nostris inferiores hac in parte fuerint.

Cæterum non Deorum duntaxat adoranda sunt effigies, sed etiam ipsa templa, atque delubra, & altaria. Quinetiam rationi valde consentaneum est, ut & sacerdotes honorentur, tanquam Deorum ministri & famuli, qui quæ ad Deos pertinent nobis administrant, & ad illorum in nos derivanda beneficia momenti plurimum adferunt. Pro omnibus enim sacrificia celebrant, ac precantur. Quare non minus ipsis, imo amplius, quam civilibus magistratibus, æquum est honoris adhiberi. Quod si quis ex æquo censeat utrisque esse tribuendum, propterea quod civiles magistratus quodam veluti sacerdotio funguntur, quatenus legum sunt custodes; tamen haud paulo majore sunt illi benevolentia prosequendi. Sane Græci sacerdotem illum, quamvis hostem, reverendum esse regi suadebant; nos ne amicos quidem ipsos reveremur, pro nobis orantes ac sacra facientes.

Et quoniam ad id, quod jamdudum peroptabam, initium nostra pervenit oratio; hoc mihi deinceps explicandum videtur, cujusmodi sacerdos esse debeat, ut merito ei honos habeatur. Nam quod nostrum est, ab ea contemplatione secernendam est, neque attentius inquirendum. Quamdiu vero

Hom. I.
Iiad. A.

Chryses, 472. 23.

vero sacerdos nominatur aliquis, cultu & honore afficiendus est. Sin est nequam, sacerdotio mulctandus, & ubi indignus habitus fuerit, abjiciendus est. Quamdiu vero publicis sacris & libationibus fungitur, ac Diis assistit, eum tanquam præstantissimam Deorum possessionem cum veneratione ac religione contueri debemus. Absurdum est enim lapides, e quibus aræ fabricatæ sunt, quod Deorum honori consecrati sint, a nobis amari; eo quod forma & figura constant ejusmodi, quæ ad eam, cujus gratia conditæ sunt, functionem convenit; virum autem illum, qui Diis ipse dicatus sit, non honore dignum arbitrari. Forsitan id aliquis in eo faciendum existimet, qui injuriam faciat, & in multis Deorum religionibus ac ritibus peccet. Ego vero redarguendum eum esse dico: ne, cum pravus sit, Deos ipsos moleste sollicitet; donec tamen reprehensus & convictus ab aliquo sit, ignominiose minime tractandus est. Neque enim rationis est, hac occasione arrepta non istiusmodi solum, sed etiam ceteros, qui honore digni sunt, merito suo defraudare. Quamobrem sit, ut magistratus, ita quilibet sacerdos, venerabilis: quandoquidem eo Dei Didymæi oraculum illud pertinet:

Quicumque in sacerdotes, ex improbitate mentis,

Immortalium stolidam quædam perpetrant, & honoribus illorum

Contraria moliuntur; securis Deorum confiliis

Non jam integrum vitam conficiunt inter

Quotcunque beatos læserunt Deos,

Quorum illi religiosum elegerunt famularem honorem.

A *ἱερεὺς τις ὀνομάζηται τιμᾶν αὐτὸν χρεὶ καὶ θεραπεύειν. εἰ δὲ εἴη πονηρὸς, ἀφαιρεθέντα τὴν ἱερωσύνην, ὡς ἀνάξιον ἀποφανέντα, περιορᾶν. ἕως δὲ προθύφῃ καὶ κατὰρχεῖται, καὶ παρῖσταται τοῖς θεοῖς, ὡς τὸ τιμιώτατον τῶν θεῶν κτήμα, προσβλεπόμενον ἐστὶν ἡμῖν μετὰ ἀδῶς καὶ εὐλαβείας. ἀτοπον γὰρ εἶ τὰς μὲν λίθους, ἐξ ὧν οἱ βωμοὶ πεποιήθησαν, διὰ τὸ καθιερωθῆναι τοῖς θεοῖς, ἀγαπήσομεν, ὅτι μορφὴν ἔχουσι καὶ σχῆμα πρέπον, εἰς ἣν εἰσι βαλεστικευασμένοι λειψυγίαν. ἄνδρα δὲ καθοσιζόμενον τοῖς θεοῖς ἐκ οἰησόμεθα χρεῖναι τιμᾶν. ἴσως ὑπολήψεται τις. ἀλλὰ ἀδικῆναι καὶ ἐξαμαρτάνοντα πολλὰ τῶν πρὸς τὰς θεὰς ὁσίων. Ἐγὼ δὲ φημι χρεῖναι τὸ μὲν τοῖσδε ἐξελέγχειν. ἵνα μή πονηρὸς ὦν ἐνοχλῆ τὰς θεὰς. ἕως δὲ ἐξελέγχη τις, μὴ ἀτιμάζειν. ἔδὲ γὰρ εὐλογον ἐπιλαβομένης ταύτης τῆς ἀφορμῆς ἢ τῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιηδείων τιμᾶσθαι, καὶ τὴν τιμὴν προσαφαιρεῖσθαι. Ἐσω τοίνυν, ὡσπερ ἄρχων, ἔτω δὲ καὶ ἱερεὺς πᾶς ἀδέσιμος. ἐπειδὴ καὶ ἀπόφασίς ἐστὶ θεῶν τῶν Διδυμῶν τοιαύτη*

Ὅσοι ἐς ἀρήϊνας, ἀτασθαλίῃσι νόοιο,

Ἀθανάτων ῥέξουσ' ἀποφώλια καὶ γεράεσσιν

D *Ἀντία βυλεύουσιν. ἀδεισιθεοῖσι λογιμοῖς,*

Οὐκέθ' ὄλην βίοτοιο διευπεργώσω ἀταρπόν,

Ὅσοι περ μακάρεσσιν ἐλωβήσαντο θεοῖσιν.

Ὅν κείνοι θεόσεπτον ἔλον θεραπεΐδα τιμὴν.

καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις ὁ Θεὸς Φησι·
Πάντας μὲν θεράποντας ἐμῆς ὀλοῆς
κακότητι.

καὶ Φησι ὑπὲρ τῶν δίκην ἐπιθή-
σειν αὐτοῖς. Πολλῶν δὲ εἰρημένων
τοιῶτων παρὰ τῷ Θεῷ, δι' ὧν ἐνεσι-
μαθόντας ὅπως χρητὶμῶν καὶ θε-
ραπεύειν τῆς ἱερέας· εἰρήσειά μοι
διὰ πλειόνων ἐν ἄλλοις. Ἀπόχρη δὲ
νῦν, ὅτι μηδὲ σχεδιάζω μηδὲν, ἐπι-
δείξαι τὴν τε ἐκ τῷ Θεῷ πρῶτην,
καὶ τὸ ἐπίταγμα τῶν αὐτῶν λόγων
ἱκανὸν ἠγάμεν. Εἴ τις ἐν ἀξιο-
πισον ὑπέληφεν ἐμὲ διδάσκαλον
τῶν τοιῶτων, ἀδελφοί τὸν Θεόν, ἐ-
κείνῳ πειθέτω, καὶ τῆς ἱερέας τῶν
θεῶν τιμάτω διαφερόντως. Ὅποιον
δὲ αὐτὸν εἶναι χρητὶμῶν, πειράσομαι νῦν
εἰπεῖν. ἔχ' ἐνεκα σῶ· τῶν μὲν γὰρ
εἰ μὴ τὸ * ἠπισάμην· ἅμα μὲν τῷ
καθηγεμόνῳ· ἅμα δὲ τῶν μεγί-
των θεῶν μαρτυρούντων, ὅτι τὴν λει-
τεργίαν ταύτην διαθήσῃ καλῶς, ὅσα
γε εἰς πρῶτην ἠμῶν τὴν σὴν· ἔδ'
ἂν ἐτόλμησά σοι μελαδῆναι τοσάτω
πράγματι. ἀλλ' ὅπως ἔχης ἐγ-
γύθεν διδάσκειν τῆς ἄλλης, ὅσα ἐν
ταῖς πόλεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς
ἀγροῖς εὐλογώτερον, καὶ ἐπ' ἐξουσί-
ας, ὡς ἐκ οἴκοθεν αὐτὰ νοεῖς καὶ
πράττεις μόνῳ· ἔχειν δ' καὶ ἐμὲ
σύμφηρον σεαυτῷ, δοκούντῃ γε
εἶναι διὰ τῆς θεῆς ἀρχιερέα μέγι-
στον, ἀξίον μὲν ἔδαμῶς πρῶτα
τοσάτω, βεβλόμενον δὲ εἶναι, καὶ
προσευχόμενον αἰετὶ τοῖς θεοῖς. Εὖ
γὰρ ἴσθι μεγάλας ἡμῖν οἱ θεοὶ μετὰ
τὴν τελευτὴν ἐλπίδας ἐπαγγέλλον-
ται. πειθέον δὲ αὐτοῖς πάντως. ἀ-
ψευδεῖν γὰρ εἰώθασι, ἔχ' ὑπὲρ ἐκεί-
νων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ
τῷδε. Οἱ δὲ διὰ περισσίαν δωά-
μεως οἰοί τε ὄντες καὶ τῆς ἐν τῷ

A Ad hæc alio loco Deus idem sic loquitur:
Omnes quidem servos meos exitiali infor-
tunio, &c.

Addit, se propter eosdem pœnas illis irroga-
turum. Ac cum ejusmodi non pauca sint a
Diis responsa; quibus edocti, sacerdotes, pro
eo ut oportet, honore possumus ac cultu
prosequi, ea plenius alio in loco pertracta-
bimus. Nunc illud sufficit, quod ex tem-
pore ac temere nihil dicere velim, denun-
ciationem illam Dei, ac mandatum ejus ver-
bis expressum ostendere; quod ad institu-
tum nostrum satis esse judico. Jam vero si
quis earum rerum idoneum me doctorem
ac magistrum esse putet; Deum is veritus,
eidem obsequatur, ac Deorum sacerdotibus
exquisitum honorem tribuat. Nunc qualem
esse sacerdotem ipsum oporteat, explicare co-
nabimur, non tua quidem causa, (nisi enim
penitus hoc scissem, ac partim ducis ipsius,
partim maximorum Deorum testificatione
compertum habuissem, isto te munere, quan-
tum ad animum ac voluntatem attinet, e-
gregie esse perfuncturum; tantum tibi ne-
gotium committere ausus non fuisset,) sed
ut ceteros e propinquo, non in urbibus so-
lum, verum etiam in agris, majora cum au-
toritate ac ratione docere possis, ac præ te
ferre, non privata industria excogitatum a-
liquid, aut quod solus ipse facias, afferri
abs te; verum meam ad ista quoque con-
fessionem ac suffragationem accedere: qui,
quod ad Deos spectat, Pontifex videor esse
maximus; & quanquam honore isto sum
indignus, esse tamen dignus studeo, idque
quotidianis a Diis precibus impetrare con-
tendo. Scito enim magnas nobis post obi-
tum spes a Diis immortalibus ostendi; qui-
bus habenda omnino fides est. Nam vera
perpetuo loquuntur, non in rebus duntaxat
ejusmodi, sed in iis omnibus, quæ ad hanc
vitam pertinent. Idem vero, cum propter
excellen-

ἐν δὲ τῷ Κορκ. 43

ἔχει Κορκ. 43

Επιστ. 62.

excellentem vim ac potentiam perturbatio-
nem omnem, quæ in hanc vitam incidit, a-
moliri possint, & inconditum ejus abhor-
rentemque statum corrigere; quanto magis
ibi, ubi pugnant inter se disjunctæ sunt
partes, quando immortalis anima separata,
corpus emortuum jacet, iis omnibus erunt,
quæcunque polliciti sunt hominibus, præ-
standis idonei? Quapropter cum non igno-
remus, magna sacerdotibus a Diis esse con-
stituta præmia; illos ipsos dignitatis Deo-
rum velut fidejussores in omnibus faciamus,
qui vitam suam tanquam eorum, quæ in
vulgus eloqui oportet, exemplar ostendent.
Hujus porro initium nobis a pietate erga
Deos capiendum est. Sic enim nos Diis
ipsis ministrare convenit, quasi præsentibus,
nosque contuentibus, cum a nobis
minime ipsi videantur: atque interim per-
spicacissimis oculis, qui lucem omnem
splendoremque superant, intimos quosque
sensus ac reconditos penetrent. Quod au-
tem non meus hic sermo sit, sed ipsiusmet
Dei, multis sententiis expressus; satis erit uno
allato testimonio demonstrare, quo duo si-
mul ostendi poterunt; alterum, quemad-
modum Dii omnia videant; alterum, quem-
admodum piis hominibus delectentur.

*Ubique Phœbeus extensus est late prospiciens
radius,*

*Et per solidas transit acutus oculus ru-
pes,*

*Et per caruleum transit mare: neque hunc
latet*

*Cætus astricus rotolubilis me-
ans*

*Calum per indefessum, sapientis lege neces-
sitaris.*

*Neque quotquot infimorum excepit gentes
mortuorum*

A βίω τέτω γενέσθαι ταραχῆς, καὶ
τὸ ἀτακτὸν αὐτῆς, καὶ τὸ ἀλ-
λόκοτον ἐπανορθῆν, ἃρ' ἐν ἐν ἐκεί-
νω μᾶλλον, ὅπως διήρηται τὰ μαχό-
μενα, χωρισθείσης τῆς μὲν ἀθανάτου
ψυχῆς, τῆς δ' γενομένης τῆς νεκρῆς σώ-
ματι. ἱκανοὶ παρασχέιν ἔσονται
ταῦθ' ὅσα περ ἐπηγγείλαντο τοῖς ἀν-
θρώποις; Εἰδότες ἐν ὅτι μεγάλας
ἔχειν ἔδοσαν οἱ θεοὶ τοῖς ἱερεῦσι τὰς
B ἀμοιβὰς, ἐγγύς αὐτῶν ἐν πᾶσι τῆς
ἀξίας τῶν θεῶν καλᾶσκευάσωμεν.
ὧν πρὸς τὰ πλήθη χρὴ λέγειν,
δειγμάτων ἐαυτῶν ἐκφέροντας βίον.
ἀρκίον δὲ ἡμῖν τῆς πρὸς τὰς θεὰς
εὐσεβείας. Οὕτω γὰρ ἡμᾶς πρέπει
τοῖς θεοῖς λειπεργεῖν, ὡς παρεστηκό-
σιν αὐτοῖς. καὶ ὁρῶσι μὲν ἡμᾶς, ἔχ-
ορῶμενοι ὑφ' ἡμῶν. καὶ τὸ πάσης
ἀδύτης ὄμμα κρείττον ἀχει τῶν ἀ-
C ποικυρωμένων ἡμῖν λογισμῶν δια-
τελακόσι. Ὅτι δ' ἐν ἐμοῖς ὁ λόγος
ἔστος ἐσιν, ἀλλὰ τῶν θεῶν, διὰ πολ-
λῶν μὲν εἰρημένῳ λόγων. ἐμοὶ δὲ δή-
τα ἀπόχρη καὶ ἓνα παραθεμένω, ἄδύο
δὲ ἐνός παραστήσαι. πῶς μὲν ὁρῶ-
σιν οἱ θεοὶ πάντα. πῶς δὲ ἐπὶ τοῖς
εὐσεβέσιν εὐφραίνονται.

Πάντη Φοιβεῖη τέταται, ταυσισηκο-
πῶ ἀκτίς.

Καί τε διὰ στερεῶν χωρεῖ θοὸν ὄμ-
μα πέλραων.

Καὶ διὰ κυανέης αἰλὸς ἔρχεται. εἰδ' ἔ-
λελήθη Voss.
ἐληθη

Πλήθους ἀσεβέσση, παλινδνήτῳ
ἔσση

Οὐρογνὸν εἰς ἀνάμαντα σοφῆς κατὰ
θεσμὸν ἀνάγκης.

Οὐδ' ὅσα νεβριῶν ὑπεδέξατο Φύλα
καμόνων,

Pr ij Tár.

Τάρταρον ἀχλυόεσσαν ὑπὲρ ζόφον A *Tartarus, tenebrosam super caliginem, apud
αἴδη* εἶσω.

Εὐσεβέσιν ὃ βροτοῖς γάνυμαι τόσον,
ὅσον Ὀλύμπῳ.

Ὅσῳ δὲ λίθῳ καὶ πέτρῳ ἀπασα
μὲν ψυχῇ, πολὺ δὲ πλεόν ἢ τῶν ἀν-
θρώπων οἰκειότερον ἔχει καὶ συγγενέ-
τερον πρὸς τὰς θεάς· τοσούτῳ μάλ-
λον εἰκός ἐστι ῥᾶον καὶ ἐνεργέτερον δι'
αὐτῆς χωρεῖν τῶν θεῶν τὸ ὄμμα. Θεὰ
ἢ τὴν Φιλανθρωπίαν ἢ θεᾶ, γάνυσθαι B
Φάσκειν τῇ τῶν εὐσεβῶν ἀνδρῶν
διανοίᾳ, ὅσον Ὀλύμπῳ τῷ καθαρῷ
τάτῳ. πάντως ἡμῖν ἔτις ἐχέει καὶ ἀνά-
ξι τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ τῆς ζόφου, καὶ
τῆς ταρτάρου μετ' εὐσεβείας αὐτῶν προσ-
ιόντων; οἶδε μὲν γὰρ καὶ τὰς ἐν τῷ
Ταρτάρῳ κατακεκλεισμένους. εἰ δὲ ἔτι
ἐκεῖνα τῆς τῶν θεῶν ἐκτός ἐπιπέδι δυ-
νάμεως. Ἐπαγγέλλεται δὲ τοῖς εὐ-
σεβέσι τὸν Ὀλυμπον ἀντὶ τῆς Ταρτάρου. C

Διόπερ χρὴ μάλιστα τῶν τῆς εὐσε-
βείας ἔργων ἀντέχεσθαι προσιόντας
μὲν τοῖς θεοῖς μετ' εὐλαβείας· αἰ-
σχρὸν ὃ μήτε λέγοντας, μήτε ἀκού-
οντας. ἀγνεύειν δὲ χρὴ τὰς ἱερέας ἐκ
ἔργων μόνον ἀκαθάρτων εἰδὲ ἀσελγῶν
πράξεων, ἀλλὰ καὶ ῥημάτων καὶ ἀκροα-
μάτων τοιούτων. ἐξελαλέα τοίνυν ἐστὶ
ἡμῖν πάντα τὰ ἐπαχθῆ σκώμματα·
πάντα δὲ ἀσελγῆς ὁμιλία. Καὶ ὅ-
πως εἰδέναι ἔχεις ὃ βέλομαι φράζειν
ἱερωμένῳ τίς μήτε Ἀρχιλόχον ἀ-
ναγνωσκέτω· μηδὲ Ἰππώνακτα· D
μήτε ἄλλον τιτὰ τῶν τοιαῦτα γρα-
φόντων. ἀποκλινέτω καὶ τῆς πα-
λαιᾶς κωμωδίας, ὅσα τῆς τοιαύτης
ιδέας. ἀμεινον μὲν γὰρ, καὶ πάν-
τως πρέποι δ' ἂν ἡμῖν ἡ Φιλοσοφία
μόνη· καὶ τῶν, ἢ θεᾶς ἡγεμόνας
προσησαμένη τῆς ἐαυτῶν παιδείας. ὅ-
περ Πυθαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ
Ἀριστοτέλης, οἳ τε ἀμφὶ Χρύσιππον
καὶ Ζήνωνα. Προσεκλέον μὲν γὰρ ἔ-
τε πᾶσιν, ἔτε τοῖς πάντων δόγμασι·

Ἡρακλειοφραστῆρ. 32 οἱ
προβ. τῆς ἀμεινον.

inferos.

*Piis vero mortalibus delector tantum, quan-
tum Olympo.*

Quo igitur anima quælibet, humana vero
præ cæteris, majore, quam lapis & saxum
omne, cognatione cum Diis ac necessitate
conjungitur; eo facilius & efficacius divinis il-
lam oculis pervadi consentaneum est. Ac
vide, quæso, incredibilem in homines Dei
benignitatem; qui gaudere tantundem di-
cat piorum virorum mente, quantum pu-
rissimo ipso cælo. An non igitur nostrum
omnium, qui cum pietate ad ipsum accedi-
mus, animas e caligine ac Tartaro sursum
attollet? Novit enim illos etiam, qui Tar-
taro inclusi continentur. Quippe cum nec
ista loca Deorum potestati subtrahantur.
Atqui piis ille pro Tartaro Olympi sedes
promittit.

Quamobrem pietatis in primis officia per-
sequenda sunt, ut & religiose ad Deos vene-
randos sacerdotes accedant, & nihil turpe
vel dicant ipsi vel audiant: ac præterea non
ab impuris tantum factis ac flagitiis, sed ab
omni etiam istiusmodi verborum & acroa-
matum genere sibi temperent. Facessant
itaque procul a nobis illiberales joci, ac pe-
tulans omne colloquium. Et ut quid velim
clarius intelligas: sacerdos neque Archilo-
chum legat, neque Hipponactem, neque
alium quemlibet ejus generis scriptorem:
devitet etiam ex antiquiore comœdia quic-
quid eo stylo conscriptum est. Satius enim
est ac dignitati nostræ consentaneum, uni-
studere Philosophiæ; sed eam præsertim ascii-
scere, quæ disciplinæ suæ Deos præ se fert
auctores ac duces: qualis est Pythagoræ, Pla-
tonis, Aristotelisque secta; tum eorum,
qui Chrysippum ac Zenonem magistros
sequuntur. Neque enim aut omnibus, aut
omnium dogmatibus auscultandum est; sed
illis,

illis, & illorum decretis duntaxat, quæ pietatem animis ingenerare possunt; deque Diis ita nos docent: primum aliquos esse; deinde infimarum istarum rerum penes illos esse curam; ad hæc, nihil ipsos mali neque hominibus neque cæteris inferre, livore, invidia, ac mutuis inter se præliis exercitos: cujusmodi cum Poëtæ nostri scriptis suis prodidissent, contemptui habiti sunt; at vero Judæorum Prophetæ cum pro certis ac constitutis asseverent, apud infelices illos, qui se ad Galilæorum cœtum applicarunt, in admiratione versantur. Nobis vero historiarum ejusmodi lectio congruit, quibus non fictæ, sed gestæ res, memoriæ produntur; quæ autem historiæ specie conscripæ sunt ab antiquis fabulæ, penitus repudiandæ sunt. Talia sunt, quorum amatorium est argumentum, & ejus generis alia. Ut enim non omnis via sacerdotibus convenit, sed eam præscriptam esse illis oportet; ita nec omnis lectio sacerdotem decet. Ac nescio quo pacto hominum ex libris afficiuntur animi, ac paulatim cupiditates incitantur, ex quibus demum flamma ingens accenditur; cui quidem longe ante obviam est eundum. Quocirca nec Epicureo ad nos dogmati, neque Pyrrhoneo pateat aditus. Jam enim recte Dii immortales sectas istas extinxerunt, ut plerique libri earum interciderint. Veruntamen nihil prohibet exempli duntaxat gratia mentionem illarum facere, ut, quo genere librorum ac sermonum abstinere maxime sacerdotes debeant, explicetur. Quod si ab sermonibus istis abhorreere debemus, multo magis cogitationes evitandæ sunt. Neque enim par est, opinor, mentis ac linguæ delictum; sed illa est curanda cum primis, quod cum ea lingua pariter peccet. Deorum igitur ediscendi sunt hymni: qui quidem multi sunt, ac pulcri, ab antiquis & recentioribus conditi. Ex iis vero potissimum eos scire convenit, qui in sacris ca-

A ἀλλὰ ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐστὶ ποιητικά· καὶ διδάσκει περὶ θεῶν πρῶτον μὲν ὡς εἰσὶν· εἶτα ὡς προνοῶσι τῶν τῆδε· καὶ ὡς ἐργάζονται μὲν εἰς κακὸν εἰς ἀνθρώπους, εἰς ἄλλας, φθονῶντες, καὶ βαρβαρίοντες, καὶ πολεμῶντες. ὅποια γράφοντες μὲν οἱ παρ' ἡμῶν ποιητὰ καλεφρονήθησαν· οἱ δὲ τῶν Ἰουδαίων προφήται διατεταγμένως συγκατασκευάζοντες ὑπὸ τῶν ἀθλίων βιβλίων τῶν προσνευμάτων ἑαυτοὺς τοῖς Γαλιλαίοις θαυμάζοντες. Πρέποι δ' ἂν ἡμῶν ἰσορίας ἐντυγχάνειν, ὅποια συνεγράφησαν ἐπὶ πεποιημένοις τοῖς ἔργοις. ὅσα δὲ ἐστὶν ἐν ἰσορίας ἤδη παρὰ τοῖς ἔμπροσθεν ἀπηγγελμένα πλάσματα, παραλητέον· ἐρωτικάς ὑποθέσεις, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ τοιαῦτα. Καθάπερ γὰρ εἰς ὁδὸς πᾶσα τοῖς ἱερωμένοις ἀρμότλη· τετάχθαι δὲ χρὴ καὶ ταύτας· ἕως εἰς ἀνάγνωσμα πᾶν ἱερωμένῳ πρέπει. ἐγγίνεται γὰρ τις τῇ ψυχῇ διάθεσις ὑπὸ τῶν λόγων· καὶ κατ' ὀλίγων ἐγείρει τὰς ἐπιθυμίας· εἶτα ἐξαίφνης ἀνάπληθαι δεινὴν φλόγα. πρὸς ἣν οἶμαι χρὴ πόρρωθεν παρορμητάχθαι. Μῆτε Ἐπιπνεῖσθαι εἰσιέτω λόγῳ· μῆτε Πυρρῶνεσθαι· ἤδη μὲν γὰρ καλῶς ποιῶντες οἱ θεοὶ καὶ ἀνηγήκασιν, ὥστε ἐπιλείπειν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν βιβλίων. ὅμως εἰς τὴν κωλύει τύπε χάρις ἐπιμνήσθηναι μὲν καὶ τῶν, ὁποίων χρὴ μάλιστα τὰς ἱερέας ἀπέχεσθαι λόγων. Εἰ δὲ λόγων, πολὺ πρότερον ἐννοίων. εἰς γὰρ, οἶμαι, ταυτὸν ἐστὶν ἀμάρτημα γλώττης, καὶ διανοίας. ἀλλ' ἐκείνην χρὴ μάλιστα θεραπεύειν, ὡς καὶ τῆς γλώττης ἐκείνη συνεξαμαρτανύσσης. Ἐμμανθάνειν χρὴ τὰς ὕμνας τῶν θεῶν. εἰς ἃ εἰς τοὶ πολλοὶ μὲν καὶ καλοὶ πεποιημένοι παλαμοῖς καὶ νέοις· εἰ μὴν ἀλλ' ἐκείνης πειροτέον ἐπίστασθαι, τὰς ἐν

τοῖς ἱεροῖς ἀδομένους. οἱ πλείοσι γὰρ ὑφ' αὐτῶν τῶν θεῶν ἐκελευθέντων ἐδόθησαν· ὀλίγοι δὲ τινες ἐποιήθησαν καὶ παρὰ ἀνθρώπων, ὑπὸ πνεύματος ἑνθούς, καὶ ψυχῆς ἀβάτης τοῖς κακοῖς ἐπὶ τῇ τῶν θεῶν τιμῇ συγκείμενοι. Ταῦτά γε ἄξιον ἐπιτηδεύειν· καὶ εὐχεσθαι πολλάκις τοῖς θεοῖς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ· μάλιστα μὲν τρεῖς τῆς ἡμέρας· εἰ δὲ μὴ, πάντως ὄρθρου τε καὶ δείλης. εἰ δὲ γὰρ εὐλογον ἄθυτον ἀγεῖν ἡμέραν ἢ νύκτα τὸν ἱερωμένον· ἀρχὴ δὲ ὄρθρου μὲν ἡμέρας· ὄψια δὲ νυκτός. εὐλογον δὲ ἀμφότερων τοῖς θεοῖς ἀπάρχεσθαι τῶν διασημάτων, ὅταν ἐξώθεν τῆς ἱερατικῆς ὄντες τυγχάνωμεν λειτεργίας. ὡς τὰ γε ἐν τοῖς ἱεροῖς ὅσα πάτριον διαγορεύει νόμον, φυλάττειν πρέπῃ. καὶ ἕτερον πλεον, ἕτερον ἐλαττόν τι ποιητέον· αὐτόν. "αἰδία γὰρ ἐσι ταῦτα τῶν θεῶν, ὡς καὶ ἡμᾶς χρὴ μιμεῖσθαι τὴν ἕσπασίαν αὐτῶν· ἢ αὐτὰς ἱλασιώμεθα διὰ πλεον. Εἰ μὲν ἔν ἡμῖν αὐτοψυχὰς μόναι· τὸ σῶμα δὲ πρὸς μηδὲν ἡμῶν διώχῃ, καλῶς εἶχεν ἕνα τινα τοῖς ἱερεῦσιν ἀφορίζων βίον. ἐπεὶ δὲ ἔχῃ ἱερεῦσιν ἀπλῶς, "ἀλλὰ καὶ ὡς ἱερεῖ πρὸς ἡμᾶς μόνον, ὃ δὴ κατὰ τὸν καθῆκον τῆς λειτεργίας ἐπίηδευέον. Τί δὲ ὡς ἱερατεύειν ἀνθρώπῳ λαχόντι συγχωρητέον, ὅταν ἐκτὸς ἢ τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς λειτεργίας; οἶμαι δὲ χρῆναι τῶν ἱερέων πάντων ἀγνεύσαντα νυκτῶν καὶ ἡμέραν· εἶτα ἄλλην ἐπ' αὐτῇ νύκτα καθηράμενον, οἷς διαγορεύουσιν οἱ θεομοὶ καθαρμοῖς, ἕτως εἴσω φοιτῶντα τῶν ἱερέων μένειν ὅσας ἂν ἡμέρας ὁ νόμος κελεύῃ. τριάκοντα μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν εἰσιν ἐν Ῥώμῃ· παρ' ἄλλοις δὲ ἄλλως. Εὐλογον ἔν οἶμαι, μένειν ἀπάσας ταύτας τὰς ἡμέρας ἐν τοῖς ἱεροῖς φιλοσοφῶντα· καὶ μήτε εἰς οἰκίαν βαδίζειν, μήτε εἰς ἀγορὰν,

ε. αὐτῶν, & μοχθία
αὐτῶν ἱεροῦ
ἰδία
Γαί' ἰδίου

Mendosus
locus

A nuntur. Horum enim plerosque ipsimet Dii multis precibus exorati tradiderunt: pauci ab hominibus profecti sunt, quos illi divini spiritus afflatu, ad honorem Deorum, ex integro & inaccesso malis animo profuderunt. In his occupanda sunt studia: & cum privatim, tum publice Diis saepe supplicandum est, maxime quidem ter de die; sin minus, saltem diluculo, ac sub vesperam. Neque enim sacerdotem decet diem ullum ac noctem sine sacrificio transigere. Est autem ut initium diei diluculum, ita noctis vespera. Itaque rationi consentaneum est, ut amborum intervallorum velut primitiae quaedam Diis consecrentur, dum a sacerdotali functione vacamus. Nam quae in templis ipsis obeuntur, ex patriae legis praescripto praestanda sunt: ut nihil plus aut minus adhibeatur, quam illa praecipiat. Haec enim Deorum propria sunt. Ideo naturam ipsorum imitari nos oportet, ut eos tanto magis propitios habeamus. Et quidem si nos meris animis constaremus, nihil ut molestiae nobis corpus afferret, consultum foret unum quoddam ac singulare vitae genus sacerdotibus tribuere: quoniam autem non sacerdotibus simpliciter, *** sed tanquam sacerdoti id solum congruit, cui functionum tempore studendum est. Quid est porro ei concedendum homini, qui sacerdotale munus fortitus est, dum a sacrorum administratione vacat? Equidem sic statuo: sacerdotem oportere noctes atque dies purum se ab omnibus & integrum servantem; tum singulis noctibus iis se lustrationibus expiantem, quas ritus sacri praescribunt; ita demum intra templi septa sese continere, tanto dierum spatio, quantum leges praecipunt. Etenim Romae apud nos triginta praestituti sunt dies, alii aliter instituunt. Itaque per omnes illos dies in templis residere ac philosophari mea quidem sententia convenit: neque interim domum petere, vel forum: ac ne magistratum

gistratum quidem, nisi in templis, videre: tum vero cultus ipsum divini sedulo curam capessere, & inspiendis atque ordinandis omnibus intendere. Expletis porro legitimis diebus, ubi alteri functione cesserit, & ad humanæ vitæ negotia se transdiderit; liceat ipsi cum amicorum frequentare domos, tum si invitatus erit, convivii interesse, non omnium, sed optimorum. Tunc & in forum prodire, non absurdum videtur, dum id raro fiat; & ducem ac provinciæ præfectum officii causa convenire, & indigentibus provirili parte præsidium afferre. Illud vero decere sacerdotes arbitror, ut quamdiu intra templi septa sacris operantur, ornatissimam vestem habeant; extra templum, communi neque sumtuosa nimis utantur. Non enim rationi congruit, ut iis, quæ ad honorem Deorum nobis concessa sunt, ad inanem ambitionem & gloriosam abutamur. Quamobrem ab exquisitiore in foro veste, tum fastu arrogantiaque, prorsus abstinendum. Etenim Amphiaratum illum, cum propter insignem adeo modestiam Dii immortales adamassent, cumque Græcorum exercitum illum inter necione damnassent, ac decreti hujus ipse conscius in eadem esset expeditione, ob idque fatalis hæc illi esset inevitabilis necessitas; alium in statum, ac meliorem sortem transtulerunt. Nam cum omnes, qui ad Thebanam obsidionem profecti erant, universa, priusquam confecta forent, clypeis suis inscriberent, ac velut tropæa de Cadmeorum calamitatibus erigerent; Deorum familiaris ille vates nuda his insignibus ad bellum arma gestabat, clementiæ vero ac temperantiæ ab ipsis etiam hostibus testimonium capiebat. Ad hoc exemplum sacerdotum mores conformandi sunt, uti Deos propitios habeamus. Non enim mediocriter adversus ipsos delinquimus, cum sacras vestes osten-

A ἀλλὰ μηδὲ ἄρχοντα πλὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐφορᾶν. ἐπιμελεῖσθαι δὲ τῆς περὶ τὸ θεῖον θεραπείας αὐτὸν, ἐφορῶντα πάντα καὶ διατάττοντα· πληρώσαντα ἢ τὰς ἡμέρας, εἶτα ἐτέρῳ παραχωρῆναι τῆς λειτουργίας. Ἐπὶ δὲ τῷ ἀνθρώπινον τροπομένῳ βίῳ ἐξέσω καὶ βαδίζειν εἰς οἴκον " Φίλων, καὶ εἰς ἐσίασιν ἀπαντᾶν παρακληθέντα, μὴ πάντων, ἀλλὰ τῶν βελτίων. ἐν τῷ δὲ καὶ εἰς ἀγορὰν παρελθεῖν ὅσα ἀτοπον ὀλιγάκις ἠγεμόνα τε προσεπέειν, καὶ ἔθνους ἄρχοντα· καὶ τοῖς εὐλόγως δεομένοις ὅσα ἐνδέχεται βοηθῆσαι. Πρέποι δὲ οἶμαι τοῖς ἱερεῦσιν ἔνδον μὲν, ὅτε λειτουργῶσιν, ἐσθῆτι χρῆσθαι μεγαλοπρεπεστάτη τῶν ἱερῶν δὲ ἔξω, τῇ συνήθει, δίχα πολυτελείας. εἰδὲ γὰρ εὐλογον τοῖς δεδομένοις ἡμῖν ἐπιτιμῆ θεῶν εἰς κενοδοξίαν κατὰ χρῆσθαι καὶ τυφονμάταμον. ὅθεν ἀφεκτέον ἡμῖν ἐσθῆτι πολυτελεστέρας ἐν ἀγορᾷ, καὶ κόμπη· ἢ καὶ πάσης ἀπλῶς ἀλαζονείας. Οἱ γὰρ θεοὶ τὴν τοσαύτην ἀγαθὴν Ἄμφιαράς σωφροσύνην· *Hom. Od. 15, 244.* ἐπειδὴ τὸ εὐραϊεῦμα ἐκείνης κατεδίκασαν φθορὰν, εἰδὼς τε αὐτὸς συνεβραϊεύει, καὶ ἦν ἀφεκτέον αὐτῷ διὰ τὸ τῷ πεπρωμένον, ἀπέφηνεν αὐτὸν ἄλλον ἐξ ἄλλου· καὶ μελέτησαν εἰς λῆξιν θεῖαν. Πάντων γὰρ τῶν ἐπιβραϊευσάντων ταῖς Θήβαις ἐπὶ τῶν ἀσπίδων πρὶν κατεργάσασθαι συμπάντα γραφόντων καὶ ἐγειρόντων τὰ τρίπαλα, καὶ τὰς συμφορὰς τῶν Καδμείων, ὁ τῶν θεῶν ὀμιλήτης, ἀσημα ἐπεβράτευεν ἔχων ὄπλα· πραότηλα δὲ ἢ σωφροσύνην ὑπὸ τῷ πολέμιων ἐμαρτυρεῖ. διόπερ οἶμαι χρῆ καὶ τὰς ἱερέας " ἵνα τυγχάνωμεν εὐμενῶν τῶν θεῶν. ὡς ἔμικρά γε εἰς αὐτὸς ἐξαμαρτάνομεν, δημῶμενοι τὰς ἱερέας ἐσθῆτας, καὶ δημοσιεύουτες. ἢ παρ-

Mutius
locus

παρέχοντες ἀπλῶς περιβλέπειν A
τοῖς ἀνθρώποις, ὡς περ τι θαυμα-
τόν· εἴπερ ἐκ τῆς συμβαίνης, πολ-
λοὶ πελάζουσιν ἡμῖν ἔκαθαροί· καὶ
διὰ τῆς χραίνεται τὰ τῶν θεῶν
σύμβολα. Τὸ ἡμᾶς ἀλλὰς ἔχ' ἱερολι-
κῶς ζῶντας ἱερέων ἐδοῆτα περικεῖσθαι,
πάσης ἐστὶ παρονομίας ἢ καλαφρο-
νήσεως εἰς τὰς θεάς· εἰρησεῖται μὲν ἐν
ἡμῖν ἢ περὶ τῶν δι' ἀκραιβείας.

Νυνὶ δὲ, ὡς τύπω, πρὸς σέ γρα-
φῶ περὶ αὐτῶν· τοῖς ἀσελγέσι τῶν B
θεάτροις τῶν ἱερέων, μηδεὶς μη-
δαμῶ παραβαλλέτω· μήτε εἰς τὴν
οἰκίαν εἰσαγέτω τὴν ἑαυτῶν· πρέπη
γὰρ ἔδαμῶς. καὶ εἰ μὲν οἷόν τε ἦν,
ἐξελάσαι παντάπασι ἀλλὰ τῶν θεά-
τρον· ὡς αὐτὰ πάλιν ἀποδοῦναι τῷ
Διονύσῳ καθαρὰ γενόμενα, πάντως
ἂν ἐπειράσθην αὐτῷ προθύμως κα-
τασκευάσαι. νυνὶ δὲ οἰόμεν^ε τῶν
ἔτε δυνατὸν, εἴτε ἄλλως, εἰ καὶ δυνα-
τὸν Φανείῃ, συμφέρον αὐτῷ γενέσθαι, C
ταύτης μὲν ἀπεσχόμεν παντάπασι
τῆς Φιλοτιμίας· ἀξιώ δὲ τὰς ἱερέας
ὑποχωρεῖσθαι καὶ ἀποσιῆσαι τῷ δήμῳ
τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἀσελγείας. Μη-
δεὶς ἐν ἱερεὺς εἰς θεῶν ἐξίτω· μηδὲ
* Φίλον θυμελικόν· μηδὲ ἀρμα-
τηλάτην· μηδὲ ὀρχηστῆς, μηδὲ μῦθος,
αὐτῶν τῆ θύρα προσίτω· τοῖς ἱεροῖς ἀ-
γῶσι ἐπιτρέπω μόνον τῷ βελομένῳ
παραβαλεῖν· ὧν ἀπηγόρευται με-
τέχειν οὐκ ἀγωνίας μόνον, ἀλλὰ ἢ
θεῶν ταῖς γυναῖξιν. Ὑπὲρ δὲ τῶν κυ-
νηγεσίῳν τί δεῖ καὶ λέγειν, ὅσα ταῖς
πόλεσιν εἰσω τῶν θεάτρον συντελεῖ-
ται, ὡς ἀφειλέον τῶν ἐστὶν ἔχ' ἱε-
ρεῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πασὶν ἱερέων;
Ἦν μὲν ἐν ἴσως πρὸ τῶν εἰρησεῖται
καλόν, ὅθεν καὶ ὅπως χρὴ τὰς ἱερέ-
ας ἀποδεικνύειν. ἔδὲν δὲ ἀτοπον εἰς
τῶτό μοι τὰς λόγους λῆξαι. Ἐγὼ
Φημι τὰς ἐν ταῖς πόλεσι βελτίστες

f. ποιεί
τω, vel
ἔχέτω

tamus, & omnium oculis tanquam mirum
aliquid objicimus. Ex quo id accidit, ut
cum multi ad nos impuri homines acce-
dant, sacra illa Deorum symbola contami-
nentur. At vero nos sacerdotali uti veste,
nisi ut sacerdotibus dignum est vitam insti-
tuamus, id ipsum noxas omnes criminum,
ac Deorum maxime contemptum, in sese con-
tinet. De iis igitur accuratius aliquando
disputabimus.

Nunc ut rudi, quod ajunt, Minerva de
iisdem ad te scribam; ad obscœna illa thea-
trorum spectacula nullus omnino sacerdos
accedat; neque in ædes suas introducat.
Non enim decet. Quod si a theatris ex-
cludi penitus ista possent, ut hæc illa Baccho
rursus a tanta turpitudine purgata redderen-
tur; plane istud assequi omni ope studuis-
sem. Sed cum vel effici posse desperem;
vel, ut obtineri possit, minus expedire ju-
dicem; ab ambitioso illo studio mihi tem-
perandum esse duxi: sacerdotes vero thea-
trali ista petulantia populo cedere, ac pro-
cul abhorrere cupio. Proinde nullus ho-
rum in theatrum prodeat, neque cum hi-
strione ullo vel auriga sit amicitia conjun-
ctus; neque saltator vel mimus ad eorum fo-
res accedat. Ad sacra duntaxat certamina,
si qui velint, adeundi potestatem habeant;
dum ejusmodi sint, quibus non certare so-
lum, sed vel spectare mulieres prohibea-
tur. Nam de venationibus, quæ in civita-
tibus intra theatra præstantur, quid atti-
net dicere, non ab iis modo sacerdotes,
sed sacerdotum etiam arcendos esse libe-
ros? Illud plane, & ante superiora omnia
dicendum fortassis erat, undenam & quo-
modo sacerdotes eligendi sint. Sed absur-
dum non erit, si institutam orationem in e-
jus rei tractatione desinam. Placet igitur
eos ex omnibus constitui, qui in civitatibus
optimi sunt, & imprimis quidem Dei, deinde

de vero hominum amantissimos quosque, A
sive pauperes sint, sive divites. Nec enim
ullum, quod ad eam rem attinet, inter ob-
scuros & illustres debet esse discrimen. Nam
qui propter animi mansuetudinem latet, ne-
quaquam propter obscuritatem & ignobili-
tatem arcendus est. Igitur etsi pauper sit a-
liquis, aut plebejus, si duobus hisce præditus
sit ornamentis, religione erga Deum, & in
homines benignitate, sacerdos nihilomi-
nus eligatur. Porro religionis quidem in
Deum argumentum est, si propinquos o-
mnes ad pietatem erga Deos capessendam
alliciat; humanitatis vero, si vel ex modico
libenter pauperibus impertiat, prolixèque
communicet, ac quamplurimos sua com-
plecti liberalitate studeat. Ad hanc enim
partem majore quadam attentione opus est,
unde remedii aliquid afferatur. Etenim quo-
niam ita contigit, uti pauperes sacerdotibus
neglectui essent; hoc animadverso, nefandi
Galilæi in id humanitatis genus incubuerunt,
pessimumque facinus hac officii specie cor-
roborarunt: velut qui pueros placenta aliqua
decipiunt, quam cum bis terve illis dederint,
& ad se sequendos hac arte pellexerint, de-
mum ab ædibus procul abstractos & in na-
vem impositos distrahunt, ut quod brevem
illis jucunditatem attulerat, id acerbum in
omni vita sentiat. Sic isti ab ea, quam
vocant, agape & convivio, mensarumque
ministerio (est enim uti factum ipsum, ita
vocabulum apud illos frequens,) incipien-
tes, fideles ad Deorum contemptum impie-
tatemque perducunt. * * *

καὶ μάλιστα μὲν Φιλοθεωλάτης, ἔπει-
τα Φιλανθρωπόλατης· εἴαν τε πένη-
τες ὦσιν, εἴαν τε πλῆστοι. διάκρισις
ἔσω πρὸς τῶν μηδέ τις ἐν ἀφανῶς
καὶ ἐπιφανῶς. Ὁ γὰρ διὰ πρᾶό-
τητα λεληθῶς, ἔδρα τὴν τῶ ἀξιώμα-
τος ἀφάνειαν, δίκαιός ἐστι κωλύεσθαι.
κἂν πένης ἐν ἡ τις, κἂν δημότης, ἔχων
ἐν ἑαυτῷ δύο ταῦτα, τό τε Φιλόθεον,
καὶ τὸ Φιλάνθρωπον, ἱερεὺς ἀποδει-
κνύσθω. Δεῖγμα δὲ τῶ Φιλοθέα
B μὲν, εἰ τῶς οἰκείας ἀπαντίας εἰς τὴν πε-
εὶ τῶς θεῶς εὐσέβειαν εἰσαγάγοι
τῶ Φιλανθρώπου δὲ, εἰ καὶ ἐξ ὀλίγων
εὐκόλως κοινωνεῖ τοῖς δεομένοις, καὶ
μεταδίδωσι προθύμως, εὖ ποιεῖν ἐπι-
χειρῶν ὅσας ἀν οἷός τε ἦν. προσε-
κλέον γὰρ μάλιστα τῶ μέρῃ τῶ τῶ, καὶ
τὴν ἰατρειάν ὅθεν ποιητέον. Ἐπειδὴ
γὰρ οἶμα συνέβη, τῶς πένητας ἀμε-
λεῖσθαι παρορρωμένους ὑπὸ τῶν ἱερέ-
ων, οἱ δυσσεβεῖς Γαλιλαῖοι καλανοή-
C σαῖτες, ἐπέθεντο ταύτῃ τῇ Φιλανθρω-
πία· καὶ τὸ χεῖρισον τῶν ἔργων, διὰ
τῶ δοκῆντος τῶ ἐπιηδευμάτων, ἐκράτυ-
ναν. ὡς περ οἱ τὰ παῖδια διὰ τῶ πλα-
κῆντι ἔξαπατῶντες, τῶ καὶ δις ἢ
τρεις πρᾶσθαι, πείθουσιν ἀκολαθεῖν
ἑαυτοῖς. εἴθ' ὅταν ἀποσήσωσι πόρ-
ρω τῶν οἰκιῶν, ἐμβάλλοντες εἰς ἑαυτὸν
ἀπέδοντο· καὶ γέγονεν εἰς ἀπαντα τῶ
D ἐξῆς βίον πικρὸν τὸ δόξαν πρὸς ὀλί-
γον γλυκὺ· τὸν αὐτὸν καὶ αὐτοὶ τρέ-
πον ἀρξάμενοι διὰ τῆς λεγομένης
παρ' αὐτοῖς ἀγάπης καὶ ὑποδοχῆς
καὶ διακονίας τραπεζῶν· ἐστὶ γὰρ ὡ-
σπερ τὸ ἔργον, ἔτω δὲ καὶ ὄνομα
παρ' αὐτοῖς πολὺ· πρὸς ἐνήγαγον
εἰς τὴν ἀθεότηα. * * * *

